

Tgi èn las unfrendas da la botscha?

Pievelets tircs da l'Ural en malencurada

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ «En Baschcortostan, ina republica russa da quatter milliuns olmas (...), han ins proclamà malencurada naziunala. Avant ils bajetgs publics pendan bindels nairs vid las bandieras blaus, alvas e verdas» (1). 69 umans da Baschcortostan èn morts da chalanda fanadur, curt avant mesanotg, sur il Lai da Constanza e sias rivas enturn l'anteriura citad libra d'Überlingen. I para che «la culpa principala [per la botscha] tutgia (...) il mantun incaps grotescs (...) e la disditga eclatanta» (2) da la societad incumbensada da controllar il traffic aviatic en lez intschess, ina firma stgettmain svizra, cun sedia a Genevra, malgrà ses sonor num englais. Ses personal ha fatg publitgar ina condolenza «als parents da las unfrendas da l'accident aviatic sur il Lai da Constanza» en la «NZZ» dals 6 (p. 52); tgi sa sch'ins ha fatg quai er en la pressa da Baschcortostan? Ma tgi èn las unfrendas e lur parents?

Dus linguatgs dal medem rom

Il Baschcortostan è in pajais autonom («republica») da 143 600 km², 2,5 giadas la Svizra, da la vart vest da la chadaina da l'Ural, cun il Piz Jamantau (1640 m) sco

Er il president Putin ha condolà als confamigliars dals disgraziads d'aviun.

KEYSTONE

punct culminant. Sia chapitala Ufa (passa 1 milliun olmas), sper la Cama, il flum lateral il pli lung (2030 km) da la Volga, sa chatta en lingia directa a 1110 km da Mosca e 1200 km d'Astana, la chapitala nova da Casachistan. La populaziun da Baschcortostan cumpiglia 39,3% Russ, 28,4% Tatars, 21,9% Baschcurts e 3% Tschuvatschis. Mintgin dals davos trais pievels ha ses agen linguatg. Tuts trais fan

part da la famiglia tircsa. Lezza na dastg'ins s'imaginar sco nossa neolatina: «Cun l'exceptziun dal tschuvatschi èn ils linguatgs tircs parentads uschè stretgamain, e quai areguard la structura grammaticala ed il vocabulari da basa, che lur pledaders, da l'Europa da l'ost ed il Caucasus enfin en l'Asia centrala e Sibiria, pon s'encler en cun l'auter almain en cas da basegn» (3). Quai constat tant pli per il baschcort e ta-

tar, duas tschantschas dal medem rom tirc dal vest, sco quella da Turchia. Domadus pievels eran unids en il medem reginam tatar dal temp medieval tardiv conquistà 1552 dal zar da Mosca. «Sunter ha'l basegnà trais onns per victorisar ils Baschcurts guerrils da la regiun d'Ufa. Victorisar senza suttametter, perquai ch'i n'han mai acceptà d'esser vasals. Quels umans da statura uschè pitschna na chalavan da sa revoltar, a moda bunamain desperada, encunter quella Moscovia ch'è lura vegnida la Russia: 1678, 1708, 1716, 1735–1737, 1740, 1755» (4). Il nobel russ Alexander Serghejevitsch Puschkin (1799–1837), en ses roman istoric «La figlia dal chapitani», mussa in Baschcortostan ch'ins aveva chastià al stgarpond or la lieunga perquai ch'el aveva fatg part d'ina rebellium encunter la Russia.

Las religiuns han survivi

Ils Tatars, Tschuvatschis e Baschcurts furman oz 3,8%, 0,9% e 0,8% da las strusch 150 milliuns olmas che vivan en Russia. Mintgin da lez pievelets ha ina atgna «republica» (Tatarstan, Tschuvatschia e Baschcortostan) cun ina situaziun linguistica ch'ins spezialist describeva 1973 uschia: «Sco en tuttas republicas autonomas da Russia ha la lingua da la

naziun indigena (...) la funcziun da linguatg regional sper il russ, dentant cun valita subordinada» (5). La classa superiura da Baschcortostan, conscianta da l'atgnadad tircsa dals linguatgs indigens, va adina puspè en Turchia a cumprar en e far vacanzas da boggn. In auter element d'identitad dals Tircs da Russia visavi il Russ è l'islam. Lez ha survivi als zars cristians ed als dictaturs communistes. Ad Ufa suenter la botscha d'Überlingen eran «geniturs e cumpogns da scola anc adina consternads. Varsaquants han sa rinnads per urar en ina moschea ed ina baselgia ortodoxa» (6). La preschientscha da la mort fa adina endament il grond misteri da nossa vita.

- 1) Markus Wehner, «Eine Tragödie für jeden Bürger», en: «Frankfurter Allgemeine Zeitung», 4 da fanadur 2002, p. 9.
- 2) Dinah Deckstein ed Ulrich Jaeger, Anruf von «Rhein Radar», en: «Der Spiegel», 8 da fanadur 2002, pp. 44–45.
- 3) Heinz F. Wendt, Das Fischer Lexikon. Sprachen. Terza ediziun. Frankfurt am Main (Fischer, ISBN 3-596-24561-3) 1987, p. 327.
- 4) Jean-Paul Roux, Histoire des Turcs. Seconde ediziun. Paris (Fayard, ISBN 2-213-60672-2) 2000, p. 319.
- 5) Harald Haarmann, Soziologie und Politik der Sprachen Europas. Minca (dtv, ISBN 3-423-04161-7) 1973, pp. 367–368.
- 6) Markus Wehner (sco nota 1)